

КРУГЛИЙ СТІЛ «30-РІЧЧЯ СТВОРЕННЯ НАРОДНОГО РУХУ УКРАЇНИ»

Захід відбувся 10 жовтня 2019 р. в актовій залі Інституту історії України НАН України. Заявлені дев'ятнадцять тем виступів охоплювали широкий спектр проблем. Тематичні напрями, винесені на обговорення, були покликані розкрити роль і місце НРУ в історії й історіографії України.

У заході взяли участь в основному співробітники Інституту історії України НАНУ. Прийшли послухати виступи та дискусію кількадесят охочих із-поміж науковців, аспірантів названого інституту і студентів Національного педагогічного університету ім. М.Драгоманова.

Роботу круглого столу відкрив директор Інституту історії України НАН України академік НАНУ *Валерій Смолій*. У своєму вступному слові він наголосив, що поява НРУ – феномен, який зародився на вітчизняному державному полі. У процесі свого існування Рух еволюціонував від громадської організації, котра існувала в рамках радянсько-партійної системи координат, до політичної партії з набуттям незалежності України. НРУ відіграв величезну роль у конструюванні державотворчих процесів. Також важливим було те, що саме Рух започаткував формування спільної історичної пам'яті українців.

Модератором наукового заходу був завідувач відділу історії України другої половини ХХ ст. Інституту історії України НАНУ *Віктор Даниленко* (д-р іст. наук, проф., чл.-кор. НАН України). На початку засідання він зазначив, що НРУ акумулював усі тодішні суспільні настрої в республіці. Він був започаткований як Народний рух України за перебудову, але зі зростанням революційної активності людей перетворився на опозиційну до влади силу. Згодом провідною ідеєю Руху стала боротьба за незалежність. В.Даниленко задав учасникам круглого столу мотиваційне для дискусії запитання: чи виконав НРУ покладені на нього завдання?

Виступи виголосили представники Інституту історії України НАНУ Станіслав Кульчицький, Степан Віднянський, Василь Марочко, Сергій Кот, Людмила Ковпак, Галина Денисенко, а також Андрій Кудряченко (Інститут всесвітньої історії НАН України), Василь Деревінський (Київський національний університет будівництва й архітектури).

Доповідь *Станіслава Кульчицького* (д-р іст. наук, проф.) присвячувалася визначенню місця НРУ в революції 1989–1991 рр. На рубежі 1988–1989 рр. у СРСР відбулася конституційна реформа. Вона теоретично поклала край диктатурі партійних чиновників. Зокрема були такі революційні послаблення: дозволили голосувати, дозволили говорити (розпочалися мітинги), дозволили друкувати, було скасовано цензуру. На думку доповідача, це була «революція розпаду». Адже радянський лад був унікальним. Держава занурювалась у суспільство радянською, партійною та вертикальною держбезпеки. Зв'язків горизонтальних, незалежних від центру (тобто громадянського суспільства) не було. Зазначена конституційна реформа надала поштовх таким зв'язкам. Почали виникати громадсько-політичні, екологічні та інші організації. В УРСР вони фактично злилися й утворили НРУ. Важливими тезами у виступі стали причини розпаду СРСР. На думку С.Кульчицького, першочергова

серед них – економічна, адже в постіндустріальну епоху Радянський Союз так і не вступив, залишившись на рівні 1930-х рр.

Андрій Кудряченко (д-р іст. наук, проф., чл.-кор. НАН України) зробив спробу порівняння опозиційних рухів у східноєвропейських країнах та в УРСР наприкінці 1980-х рр. На його думку, гельсінський процес мав вплив як на Захід, так і на «соцтабір». Його наслідками стало, зокрема, постання опозиційних рухів у Східній Європі. А зі зміною політичної ситуації у СРСР сформувалися аналоги й у радянських республіках. В УРСР унаслідок аварії на Чорнобильській АЕС, про яку заговорили на Заході, а всередині країни замовчували, першим зародився екологічний рух.

Степан Віднянський (д-р іст. наук, проф., чл.-кор. НАН України) розглянув регіональні аспекти створення та діяльності НРУ. Більш конкретно він зупинився на огляді історії Закарпатської крайової організації. На момент її створення у краї вже були рухи антикомуністичного спрямування. Місцевою особливістю стало підкарпатське русинство, що політично було створене Кремлем. На регіональному зрізі доповідач показав, що рушійною силою НРУ стала інтелігенція, яка переважала й на обласному з'їзді. Напрями діяльності Руху на Закарпатті були подібними до решти областей республіки: екологічні акції (забруднення територій відходами, вирубка лісів), просвітництво (мова, історія, символіка). С.Віднянський розглянув також перші масові мітинги, які відбулися 1989 р. в Ужгороді, Хусті, Мукачеві.

Василь Марочко (д-р іст. наук, проф.) у своєму виступі «Народність НРУ: еволюційне та революційне у тактиці й стратегії дій» розглянув низку цікавих і малодосліджених аспектів. Зокрема він доволі детально висвітлив проблематику соціального та кількісного складу як активу НРУ, так і рядових членів організації. У питанні соціального складу солідаризувався з С.Віднянським стосовно інтелігентського ядра Руху в республіканському масштабі. Тезу про кількісний склад В.Марочко розглянув за допомогою компаративістського аналізу революційних рухів загалом. Так, зазвичай, цілком достатньо, коли у соціально-політичному русі беруть участь не більше 7% населення. Подібно до А.Кудряченка В.Марочко також порівняв опозиційні рухи в Польщі й Литві («Солідарність» і «Саюдіс») з НРУ.

Василь Деревінський (д-р іст. наук, проф.) у своєму виступі розкрив ряд аспектів діяльності лідера Руху, котрі стосувалися розбудови інформаційно-пресової служби організації. В.Чорновіл від початку брав дієву участь в її створенні, уважаючи ефективну роботу запорукою міцності, чисельності та дієвості Руху, а також його здатності справляти організований, системний і цілеспрямований вплив на світогляд суспільства.

Людмила Ковпак (канд. іст. наук) висвітлила питання екологічної безпеки в ідеології та політичній діяльності НРУ в період до проголошення незалежності України, а *Галина Денисенко* (канд. іст. наук) розглянула проблематику історичної пам'яті про Рух у контексті дослідження культурної спадщини.

Через брак часу інші присутні учасники круглого столу не змогли виступити, проте мали можливість коментувати доповіді та взяти участь у дискусії. Варто зазначити, що практично всі учасники вказали на відсутність монографій, присвячених історії Народного руху України. Загалом дослідники, що взяли участь у роботі наукового заходу, констатували перспективність подальших студій.